

Idući, s turobnom mislju u srcu da se ovo više ne može zvati hod, znači, mislio sam na ono prije ovoga što se sada događa, ja sam već morao znati kako onaj kojem sam težio, kasnije ću reći, kojem još uvijek u sumračne večeri težim, ali kako zapravo taj čovjek ili ta utvara, takoreći, nema više mogućnosti da me dočeka. Ovo je zacijelo imalo značiti da sam i sam uvidio koliko sam zabrazdio, oh, i kako tek zabrazdio, to jest, s vremena na vrijeme znao sam za sve pogreške koje sam počinio i koje se nisu mogle ispravljati. Takva je bila priroda tih grešaka. Nema šta, ja sam to rekao, i možda više neće doći ono zlatno vrijeme kada ću moći poreći izvjesne stvari, izvjesne riječi, što će mi odmah biti potrebno, jer sam u isto vrijeme govorio da sam na najboljem putu da se domognem svoje kuće, one kuće u kojoj je već odavno trebalo da budem. Ili na najgorem od svih puteva koje sam iskusio i koji su mi pričinjavali razočarenje. Ili sam rekao jedno od ovo dvoje, a zatim drugo, pateći iskreno zbog tolike zamršenosti koja me snašla, neke smućenosti u kojoj je valjalo ustrajati kao u nečemu što vas opet na neki svoj čaroban a možda i bolan način održava na ovome svijetu koji nipošto ne možete napustiti. Dakle, blažena zamršenost jednog sumornog putovanja, jedne sasvim banalne želje, takoreći prostačke, u svijetu u kome je na cijeni lopovluk, tako sam bar nekada slušao od osoba čiji je uticaj zacijelo bio veći od mogej slabašnog uticaja, mojih tako ništavnih mogućnosti koje mi nikada nisu pribavile nikakvo zadovoljstvo, samo neograničene i beskrajne brige, uostalom, brige tako svojsvene potčinjenim dušama. Mislim, tada sam opet govorio zapravo o nastojanju da sredim svoje odnose sa Olafom A., jer bi me to u svakom slučaju oslobodilo mnogih briga koje kao što izgleda rekoh, imaju mnoge potčinjene duše u času kada ih onaj koji je izvršio ili ima izvršiti to potčinjavanje ispusti na neki način iz vida, ili oni njega, kada se nekako, sticajem okolnosti razdvoje. Naravno, na žalost, nisam mogao očekivati da će Olaf A. nastojati da sredi svoje odnose sa mnom, to je bila moja stvar, razumljivo samo po sebi, a budući da je vrijeme odmicalo i odmicalo, smjenjivali su se dani i noći, pouzdan znak da se više ništa ne može odlagati, ja sam imao uložiti truda više nego ikada u ono u šta sam oduvijek ulagao toliko truda, izgleda, uzalud. Ali sam baš zbog te uzaludnosti koja, suprotno prošlim vjerovanjima, stvara novu nadu i nagoni na novu akciju, bio spreman, ili rekao sebi da budem spreman na žurbu, da požurim, jer sam u onom nepredviđenom, a tko zna da li nekorisnom zarobljeništvu izgubio dragocjene trenutke i takvo saznanje, zar ne, ispunjava vas ludim vjerovanjem da samo posredstvom jednog slučajnog nesporazuma niste došli tako daleko da kažete da je sve izgubljeno. Vidio sam sebe, dakle, u novoj svjetlosti, htio sam reći, da nakon što sam proživio i to, i ono prije, sada više ne može biti sumnje da je došao kraj mojoj trci, koju, budući da sam započeo, moram i završiti. Ali kako dugo sve to traje? I tko zna nisam li ja tu istu stvar ponovio već stotinu puta, vjerujući da je ona neponovljiva, isto kao i njeno ostvarenje, isto kao i sumnja u njeno ostvarenje. Oh, zar to onda ne bi značilo da sam uvijek bio je jednako daleko kao i jednako blizu onome o čemu sam govorio kao o svom cilju, zamjenjujući ga, naravno, s vremena na vrijeme za neki drugi cilj, a vjerujući i dalje da je to taj isti. Ili ako i nisam vjerovao, na kraju, zar sam baš uvijek mogao znati da to nije tako. Dakle, mene je ponajmanje mogla začuditi pomisao na to da bih mogao i odustati jednom za svagda i dati, prema tome nekom drugom priliku da se uvuče u kuću Olafa A. i da ga služi na svoje veće ili manje zadovoljstvo. Kako moje pitanje nije još uvijek sređeno ja još uvijek ne mogu sa sigurnošću ustvrditi da sam tako i postupio, i jedino čega se kasnije neću moći odreći, to je jedno staro i već zaboravljeno saznanje, da se i golema stremjenja ponekad izgube, takoreći, čovjek dođe u priliku da zaboravi na njih kao na neku beznačajnu sitnicu i ne ostaje mu ništa drugo, već da se opet bavi nekim bezimenim i besmislenim stvarima, uvjeren uostalom, da je sve preuveličano. Da li je to moglo značiti da sam ja povremeno živio u uvjerenju kako pretjerujem u brizi oko sređivanja nekih svojih ličnih stvari, to jest, govorio sam o tome da imam utisak, kako uopće nije kasno, da čak nije još ni došlo vrijeme da se vratim svome gospodaru, ili bar nije nastupila ona kritična tačka koje sam se plašio. Po mom mišljenju, to je kraj ljeta. A onda uvidim odjednom da je već jesen. Čudnovato, vrlo čudnovato. Bila je znači već jesen, početak jeseni, a ne početak ljeta, kao što sam prije govorio. I zatim, zar ne, dolazi kraj jeseni, vrijeme brzo prolazi, osjetiti ću možda iznenada da sam žalostan, tako, nalazeći se na nekom mjestu, po običaju, manje dobrom ili više dobrom, kako kad, naravno, nikada se nije moglo objasniti kako sam dospijevao na sva ta mjesta, i naročito je žalosno što se ne zna zašto sam ih napuštao kada sam već smatrao da su dobra. Zašto sam ih napuštao? Valjda stoga, govorio sam sebi, što mi nije bilo moguće da se ne prisjetim svog neodložnog posla koji imam obaviti, da li je to onaj posao u čiji dobar ishod sumnjam ili tek treba da posumnjam, tko će to sada znati. U svakom slučaju posao neodložan, s jedne strane, a prilično odlagan, ako hoćemo istinu. Ili je to jedna od onih neodložnosti koje se neprekidno obavljaju, koliko god ih propuštali, one se ponavljaju, začudo, uvijek jednako intenzivne. Tako, ako ostanem na nekom mjestu koliko god dugo hoću, moj posao je uvijek bio jednako neodložan i ja sam uvijek na neki način hitao da ga obavim. Ne naročito brzo, bar ne uvijek. Jer, ako mi se moglo vjerovati, bilo je i takvih mjesta na kojima mi se činilo toliko dobro, da se nisam morao žuriti da odem, da ih napustim. Oh, ta mjesta, neopisiva, zaboravljena, bezimena.....

Sva mjesta na kojima bih prebivao, ma kakva da su bila, ne uvijek naročita, to sam konačno, rado priznavao, nikako se ne mogu uporediti s ovim sadašnjim mjestom, a da i ne govirim o tome, kako mora da sam ovamo dospio pod nerazumljivim okolnostima, kao da sam pao odnekuda, brzo i iznenada, nemajući vremena da bilo šta dobro opazim, a možda sam idući svejednako, kao što sam tvrdio, jednostavno stigao ovamo. Mislim li reći, idući u određenom i razumljivom pravcu, koji sam odabrao, smatrajući da je to najpogodniji i najkraći put, i sigurno da je tako i bilo, ali jesam li znao, do čega najkraći put, prema čemu, u što, jesam li mogao biti siguran da znam, jesam li bio siguran? Poznato je bilo kamo sam išao, to je tačno, ali kako utvrditi, da li sam bio siguran da put kojim

marija čudina

AMSTERDAM

idem i koji sam sâm odabrao kao najbolji mogući, vodi tamo. Eto, među tolikim stvarima još jedna sumnjiva i čudnovata okolnost koja neće biti rasvijeljena, ponajviše zato, što sam i ono o čemu sam ponešto i znao, prečutao, ne rekao ništa određeno, ne imajući predstavu o značaju tih i takvih stvari. Ali nisam prečutao, a nekada je izgledalo da jesam, kako ću na kraju, jednom, pomisliti kako sam već stigao i koliko je besmisleno ako produžim dalje ići, jer u tome dalje, na kraju toga dalje tek više nema ničega, to treba zamisliti kao taman otvor, rupu kao grob koji vonja na ljudsku lešinu. A ako tamo stignem, to je svakome jasno, tada se više neću imati čemu nadati, iako ne vidim, čemu bih se sada, dok još vjerujem da nisam otišao toliko daleko, mogao nadati. I ako bih se mogao opet nadati, ne razlučujući više nadanje od beskrajne i užasne ravnodušnosti, šta bi se to moralo desiti, šta je to što bi me moralo u tom slučaju podsticati. Sama i prosta činjenica da sam još uvijek živ? Nimalo prosta činjenica, ako baš hoćete, ali ona mi omogućava jednu sasvim nevjerovatnu pretpostavku, da je ovo mjesto, ma koliko bilo užasno i bezimeno, u stvari jedno sasvim dobro mjesto i ne treba ga napuštati. Naime, ako sad odjednom dođem do otkrića ili jednostavno do zaključka da do Olafa A., u svakom slučaju više nikada neću stići, ili još bolje, ako pretpostavim, a ne vidim zašto ne bih takvu stvar dok sam još slobodan i pametan pretpostavio, da će mi kod Olafa A. biti isto ovoliko dobro ili ovoliko loše koliko mi je izgleda i ovdje, zar to također ne znači da ne moram više ni ići tamo i da sam, na kraju krajeva ja svoje pitanje riješio. Prema tome znači ili ima značiti u trenutku koji će doći, da je sve u redu. A ako mi je još uvijek stalo do toga da izvršim svoje obaveze koje imam prema Olafu A., i ako je to sve do čega mi je bilo stalo, zar onda nije moguće da sam to već ispunio, samo uslijed izvjesnih promjena koje su nastupile ne zna se kada i zbog čega, ja više nisam u stanju da utvrdim da je to tako, hoću reći, nesreća se sastoji samo u tome što ne vidim ono što sam očekivao da ću vidjeti, ponajmanje vidim njega, toga visokog sparušenog čovjeka kojeg sam slijedio sve do ovog mjesta. Zna se, mnogo sam lutao. On je u međuvremenu umro, umro njegov pas, njegova sluškinjica, mala i bezimena, na žalost, sagnjio vrh, kuća, ruže, knjige, što je zacijelo uzrok da teško dišem. Ako je to tako, nije ni čudo što teško dišem. I miris truleži, oh, taj miris, u mraku, šta bi se drugo moglo očekivati na jednom ovakvom mjestu. I bilo bi pametno da se okanem utvrđivanja pravog stanja stvari, da ne nastojim da se još više uvjerim u istinitost onoga što je već samo po sebi istinito. Jer, kakve bih koristi mogao imati od toga. Moglo bi se dogoditi samo da otkrijem neku laž, zar mi to neće donijeti nove nesreće, prisiliti me da idem još malko dalje, a to je, izgleda, nemoguće. Dakle, recimo, pa čak i ako to i nije sasvim tačno, hoću reći, da će se jednom pokazati da nisam bio baš sasvim u pravu, ali ako ipak ostanem ovdje, uvjeren da sam u suštini u kući Olafa A., znači na pravom i dugo traženom mjestu, ja sam u tom slučaju stigao na cilj. Da, to je jedna od mogućnosti, ništa manje užasna od one druge, da se otišom dalje, u još zamršeniju neizvjesnost kao što sam toliko puta učinio. U kakvu to još zamršeniju neizvjesnost? Nije li sada sasvim izvjesno da ja Olafu A. nisam potreban, jer on ne dolazi da me pozove, ne dolazi da mi išta naredi, ne dolazi da me kazni, a sklon sam tvrditi da sam stigao i da se ne nalazim ni na kakvom drugom mjestu, već baš u njegovoj kući, recimo, u podrumu te kuće i na neki meni neobjašnjiv lišen mogućnosti da ga o tome obavjestim, ili imajući tu mogućnost, ali odlučujući cijelu stvar za kasnije. Zašto za kasnije? Da sam bio tamo ne bih morao odlagati da odmah utvrdim i objavim da sam tamo. Ili sam ipak vjerovao da sam bio, ali su se stvari toliko u međuvremenu izmijenile da mi je bilo nemoguće da povjerujem da sam baš tamo. Te sam tako, ne imajući nikakvih boljih prilika, opet otišao, ne saznajući nikada, da li sam otišao iz podruma baš njegove kuće ili neke druge koja mi se na trenutak mogla učiniti kao ona za kojom sam toliko žudio. Ili sam zaista u jednom trenutku ipak bio stigao tamo, samo prekasno, te se tako više nije moglo obaviti ono što sam naumio i o čemu sam neprekidno govorio. Pitači ću se jednom također, kada ne budem gajio više nikakvu nadu da je onaj podrum bio njegov, onaj u kojem sam boravio, nesposoban da bilo koga prizovem, i kada bude prilično sigurno, bar po mojim riječima, da ni tamo ni nigdje drugdje više nije bilo Olafa A. ni njegovog psa, ni njegove sluškinjice, tada ću se možda pitati, da li bi se išta u cijeloj toj zapetljanoj stvari izmijenilo da sam manje vremena izgubio u kući jedne starice, neke Agneze W., kod koje sam služio kraće vrijeme, ne pomišljajući na to da ostanem kod nje zauvijek, to jest, imajući još uvijek, kao i prije, te kao i kasnije, što će se možda saznati jednom, na umu Olafa A. Ali, budući da mi je on neprekidno izmicao, ja sam fakoreći bio prisiljen da se zaustavim tamo, misleći, uostalom, kako to ne može bogzna koliko izmijeniti moj i Olafov odnos, to može samo u neku ruku koristiti onom budućem odnosu koji će se uspostaviti između nas, kada se jednom sastanemo, ako se sastanemo. Jer, već sam tada mogao pomisliti i na to, da se možda nećemo sastati. Ali rijetko, prilično rijetko. U stvari, izgledalo mi je nemoguće da na bilo koji način, bilo zbog čega ili zbog koga zanemarim svog prvobitnog gospodara, jedino bih ponekad, kao i ovoga puta, ne stigavši k njemu, za kraće vrijeme pored ostalih ne naročito značajnih stvari, pristao i na to da služim nekog drugog, da mu budem u službi, kako se to kaže, govoreći, naravno, uvijek da je to privremeno, to jest, samo dok se ne snađem. Smatrao sam, treba mi vjerovati ako sam to rekao, naime, trebalo mi je vjerovati kako se nije moglo očekivati od mene da Olafa izneverim sa Agnezom, uprkos tome što je to bila dobra žena, nešto slabog zdravlja, ali ne može se reći da je pri tom bila neodlučna. Oh, smatrao sam je za odlučno stvorenje, sposobno za dug i svoj način sasvim sretan život, isti slučaj kao i sa Olafom A., uostalom. I isto mi je tako bilo sasvim dobro kod nje, dakle, ukratko, život bez mnogo zanovijetanja, naravno, ne u potpunosti slobodi koju bih u nekoj drugoj prilici uživao i uživao sam je, ali bez velikog zadovoljstva. Tako, stvarno nisam imao nikakva razloga da se žalim na Agnezu W., moju gospodaricu, kojoj sam bio potreban i koja je meni također bila potrebna. Ali na žalost, zna se da ću je uprkos tolikim prednostima ipak uskoro napustiti, mogao sam reći, stoga što mi se činilo da sam čuo onaj glas koji me poziva, ili se ograničiti samo na to da izjavim kako se bojim da je mnogo vremena prošlo i do Olaf A., uprkos svojoj sasvim neobičnoj

strpljivosti ipak u jednom času može postati nestrpljiv kada je u pitanju dugo i neopravdano odsustvo njegovog sluga. Taj glas, uostalom koji se ovdje ondje pojavljuje, nije li rečeno kako je to glas koji mi dosada, jer mi ne otkriva ništa novo, ništa naročito što već i sam odavno nisam znao. Ali ja kao da nisam mogao bez njega, recimo, možda mi je nešto sasvim urođeno, nekakva lukavost naređivala da se pozivam na nekakav glas, kako bih imao izgovor za ovo i za ono, ako mi ustreba. Ali izgovor? Pred kim? Nisam li uvijek bio sam, to jest, ostajao sam, na kraju. Te bih sebi i rekao da sam zbog glasa koji takó čuh odjednom napustio jednu milostivu staricu u čijem sam domu mogao ostati do kraja i svojega i njenog života, svejedno. Ali glas? To je zapravo dosta gadno kada znadete da ćete ga čuti, nekakav glas, ili nagovještaj od glasa, koji mi je, iskreno govoreći, često saopćavao besmislice, ili sam samo ja ono što bih nerazgovjetno čuo od njega smatrao za besmislice. I ne jednom, rekao sam, da uostalom, jednog takvog glasa, neumoljivog i dosadnog nije ni bilo, već sam, stremeci naprekidno, ponekad, mora se priznati, bez osobitog žara onaj tajanstvenoj osobi, morao u svakom slučaju naći nekakav glas koji će me opominjati, glas koji će mi sigurno svakog časa potvrđivati da neću propustiti da obavim ono što sam jednom naumio. To jest, jedan glas koji će mi s vremena na vrijeme podviknuti, jer sam uprkos svom donekle čvrstom karakteru, ipak prečesto bio sklon skretanjima, trudeći se kasnije da ih više nego sebi pripisem neumoljivom udesu koji me bacao amo i tamo, samo ne nikako na mjesto na koje je trebalo da me baci, ako već sam nisam došao do tog mjesta, bar ne u ono vrijeme, još uvijek ne. Ali, kao što sam znao reći, imao sam taj glas, slušao sam ga, došao čak do zaključka da mi je neophodan. Znači li to, pitati ću se jednom kasnije, da u slučaju da nisam čuo taj glas kako me čas zaklinje, čas mi opet zapovijeda, ne bih nikada napustio izvanrednu kuću Agneze W. Moj boravak tamo, nije li to, konačno, poslije mnogih patnji bio uspjeh, uzlet naviše, odjednom fakoreći iz ničega, što mi se odmah svidjelo, jer od onog možda i kobnog dana kada sam napustio Olafa A. ja nisam imao nekih naročitih i boljih prilika u svojem životu. Više nego što sam vam onda, a i kasnije možda priznao, mnogo više proboravio sam ja u blatu, recimo, u blatu do koljena, i u dubretu također, okružen dubretom. I svašta se onda moglo svojevrjedneno nagađati o tome kako je došlo do susreta između moje stare zaštitnice i mene, hlio sam reći, da je sasvim neukusno pomišljati na to kako jedina otmjena žena kao što je izgleda bila Agneza W. posjećuje onakva mjesta koja ne treba čak ni opisivati. Ukoliko nije slučajno zalutala na jedno takvo zapušteno mjesto, to je uvijek moguće, ili možda, došla namjerno, s nekim ciljem, tražeći nekoga i našavši ga, ili pak, možda me u prolazu otkrivši kao neku sjenku više povijenu nego uspravnu i shvativši odjednom da je vrijeme da se sažali na nekoga u svom životu, u čitavom svom životu koji je tekao mirno i nije bilo vremena za ovakve postupke. To se može desiti ponekad. Svatko ima svoj trenutak, kada želi biti više čovjek nego što je bio prije i tada smatra da će to postići tako ako se sažali na tamo nekakvu individu, kao što sam recimo bio ja, i kao što ću opet biti, ako mi je vjerovati više. Ili, ako je nemoguće da Agneza W. uopće ikada u životu prođe pored nekih jasnih i zapuštenih mjesta, onda sam morao ja, slušajući svoj glas, o kome sam nekada toliko pričao, sam, samo posredstvom glasa stići pred njezin prag, pred njezinu kuću koja je bila isto toliko zanosna kao i kuća Olafa A., isto toliko fantastična kao većina amsterdamskih kuća, što me je zacijelo i očaralo. Nije li i od strane nekih drugih, manje vidovitih nego što sam bio ja, rečeno da su tamo, u tom gradu, najljepše kuće i da je to najljepši grad među tolikim drugim gradovima koje ja uopće nisam ni upoznao, možda, iz proste navike, da si uštedim izvjesna razočaranja, onoliko koliko je to u mojoj moći. Kako bilo da bilo, konačno, govorio sam sebi, idući opet u određenom pravcu, prema mojem po svemu sudeći zagonetnom gospodaru, ja sam bio u toj kući u kojoj je stanovala Agneza W., i ne moram nikada saznati da li je to bilo slučajno ili posredstvom i po nalogu neumoljive sudbine, koja bi me odvodila na različita mjesta, zatim otjerivala s njih, odmamljivala u zlobnu neizvjesnost, koja se širila oko mene, a koja je bila manje neizvjesnost nego što se znalo činiti. Jer, nisam li baš žada kada sam se upućivao u tu fakozvanu neizvjesnost, zapravo opet išao prema Olafu A. kojeg sam jednom sasvim nerazumno ostavio, misleći da je bogzna koliko važno da odem i vidim onu užasnu pustolinu, a to možda uopće nije bilo važno i ja uopće nisam imao nikakvog dobrog i dostojnog razloga da odem tamo. Dodavala, konačno, to je jedno bolesno mjesto, na kojem možda nema više čak ni pčela, kako da ne kažem sebi da to nije ono gdje sam namjeravao nešto naći, duboko zakopan kao što je nekada izgledalo, ali tamo ne može biti ničega čak ni duboko zakopanog, čak ni u budućnosti koja vam dopušta da zamislite da bi se negdje nešto moglo duboko zakopati. Čak ni u budućnosti? Znači, u slijedećoj prilici ja ću olako mimoići tu pustolinu, čak ako me ona bude zvala, ali ne vjerujem da će me pozvati, i ne vjerujem da me ikada i pozvala. Također, zar nisam onda imao reći sebi, da je slična stvar bila i sa Agnezom W. Njezin prag, ako me pozivao, u što ću posumnjati, na kraju, trebalo je da odmah mimoidem, njezine milosti, milosrđa i ostalo, naročito kada sam već znao da tako i tako moram stići onome koji me čeka. Znao? Jesam li to uvijek znao, ili bih samo s vremena na vrijeme govorio sebi, da je to jasno, da se tu ne može ništa izmijeniti? Da li je moguće da sam nekog dana među ostalim danima mogao imati i sasvim druge misli? Zašto o tome nikada i nigdje nije bilo govora? A ako je uprkos tome, što smatram da o takvim stvarima nikada nije bilo govora, ipak ponešto i prešlo preko mojih usana, zar i tada konačno nije bilo razumljivo i na svome mjestu da nema boljeg i pametnijeg što bih mogao uraditi već da težim da se vratim svome gospodaru kao i svaki sluga, čak i lošiji od mene, sluga, koji ima svoje obaveze uprkos prividnoj slobodi kojoj se podvrgava kao nekom mučenju. I težio sam, nema šta, jer je to bilo najpametnije, i neću li jednom reći, najneostvarljivije, ali baš zbog toga. Kakve besmislice! Kakve jadne gluposti sam izvaljivao odlazeći od Agneze W. kod koje mi je bilo toliko dobro. A onda, da sam više i češće govorio, čulo bi se možda, kako sâm sebi čestitam što sam tako ispravno postupio.